

УДК 340.11:323. 25/.26

DOI: 10.31359/1993-0941-2019-37-194

Рішняк М. О., здобувач НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, трудовий арбітр Національної служби посередництва і примирення

ПРАВО НА СТРАЙК ЯК ОСНОВОПОЛОЖНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Анотація. У статті досліджено взаємозв'язок конфліктності, соціальних конфліктів і їх крайньої форми — страйків, з правами та інтересами людини, станом і розвитком суспільства, держави. Розглянуто страйки як найбільш гостру, крайню форму соціальних конфліктів, які становлять найбільшу соціальну небезпеку правам і свободам людини, суспільству і державі. Основну увагу зосереджено на дослідженні права на страйк як засобу захисту економічних і соціальних інтересів громадян. З'ясовано його роль і значення для існування і розвитку людини і суспільства, місце в колі основних прав людини.

Ключові слова: Страйк, право на страйк, соціум, соціальна боротьба, інтереси, потреби, соціальні конфлікти, конфліктність, конфліктна взаємодія, соціальна небезпека, дестабілізація, правопорядок, основоположні права людини.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство, яке обрало курс на євроінтеграцію, перебуває у стані безперервного

реформування, постійних змін, функціонує в умовах високої конфліктності. Конфлікти пронизують буквально усі сфери суспільної діяльності, набувають перманентного характеру, виникають регулярно, масово та можуть охоплювати значну кількість учасників [1, с. 228]. «Конфлікт у певному розумінні визначає шлях розвитку соціуму у відповідній сфері, зумовлює актуальні зміни, визначає напрямок позитивної соціальної динаміки» [1, с. 225]. Разом із тим, конфліктна взаємодія може набувати соціально небезпечного характеру, а перебіг конфлікту супроводжуватись соціальним напруженням, дестабілізацією соціуму, підривом основ його життєдіяльності і, навіть самого існування. Загострюючись до критичного стану, конфлікт може загрожувати здобутим багатьма поколіннями та визнаним суспільством і міжнародною спільнотою соціальним цінностям. В цьому зв'язку, особливо соціально небезпечними є макроконфлікти (територіального, галузевого чи національного рівня) та відповідно – страйки, як найбільш гостра, крайня форма виявлення соціальних конфліктів, індикатор їх критичного стану. Саме соціальна небезпека породжує практичну потребу контролю конфліктності, формування механізмів функціонально спрямованих на обмеження конфліктності і запобігання її зростанню [1, с. 226]. При цьому, найбільш ефективним чинником впорядкування конфліктної поведінки, контролю конфліктності і забезпечення соціальної безпеки у суспільстві є право [1, с. 231]. Оскільки однією з найбільш соціально небезпечних форм конфліктів є страйки, вирішення питання упорядкування конфліктних відносин які виникають у зв'язку з їх застосуванням, необхідності нейтралізації їхньої соціально-небезпечної дії на суспільні відносини і суспільство в цілому, є вкрай важливим для існування людини і суспільства.

Мета статті. Аналіз законодавства, міжнародних документів які визначають право на страйк та регламентують порядок його реалізації, досліджено позицію вчених щодо розуміння страйку як соціального явища та можливостей його застосування шляхом реалізації права на страйк в установленому законом порядку. Досліджено соціальні умови та засади зародження, становлення

і розвитку права на страйк в контексті історичного розвитку суспільства і держави. Виявлено характерні особливості права на страйк. З'ясовано роль інституцій громадянського суспільства у боротьбі за визнання права на страйк. Визначено етапи становлення і розвитку права на страйк у колі основних прав і свобод людини, його місце і призначення у суспільстві. Сформульовано поняття права на страйк. Встановлено, що за найсуттєвішими ознаками право на страйк належить до основоположних прав людини.

Виклад основного матеріалу. Прогресивним кроком на шляху подолання стихійності виникнення і розвитку страйків, припинення їх руйнівної дії на суспільні відносини, правопорядок, права і свободи людини в Україні, стало визнання права на страйк на конституційному рівні. Конституцією України встановлено, що «ті хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів» [2]. Таким чином, визнання права на страйк Конституцією України було обумовлено соціально небезпечним характером страйку, можливими негативними наслідками для прав і свобод громадян, загрозами нормальному функціонуванню і розвитку суспільства і самому його існуванню та продиктоване необхідністю захисту життєво важливих інтересів найбільш свідомої, економічно і соціально активної частини громадян. Аналіз ст. 44 Конституції України [2] та ст. 1, 3 і розділу III Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» [3], у їх системному зв'язку, свідчить, що право на страйк виявляється у відносинах між колективами працюючих громадян і роботодавцями (чи органами місцевого самоврядування або державою в особі її органів як сторін соціального конфлікту [4]), на локальному, територіальному, галузевому і національному рівнях та є однією із гарантій здійснення визнаного Загальною декларацією прав людини ООН 1948 р., одного із основних прав людини – права на працю [5, с. 140], що вказує на його особливе місце в колі основних прав людини.

Аналіз ст. 44 Конституції України [2] та ст. 1, 3 і розділу III Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових

спорів (конфліктів)» [3], у їх системному зв'язку, свідчить, що право на страйк виявляється у відносинах між колективами працюючих громадян і роботодавцями (чи органами місцевого самоврядування або державою в особі її органів як сторін соціального конфлікту [4]), на локальному, територіальному, галузевому і національному рівнях та є однією із гарантій здійснення визнаного Загальною декларацією прав людини ООН 1948 р., одного із основних прав людини — права на працю [5, с. 140], що вказує на його особливе місце в колі основних прав людини.

Реалізація права на страйк об'єднаними у колектив працюючими громадянами урівноважує їхні організаційно-правові можливості у відносинах з роботодавцями, державою, забезпечує формальну рівність суб'єктів протистояння. Разом із тим, складно передбачуваний характер поведінки колективних суб'єктів правовідносин, можливі негативні (часом, руйнівні) наслідки економічного, соціального і, навіть, політичного характеру та необхідність «забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей» [2], обумовили необхідність регламентації порядку здійснення права на страйк на законодавчому рівні. Таким чином, оскільки здійснення страйку на будь-якому рівні може суттєво вплинути на стан упорядкованості відносин не тільки в сфері суспільної праці (яка посідає чільне місце в колі таких найважливіших сфер буття людини як релігія і культура та відіграє найважливішу роль у існуванні і розвитку людини і суспільства [6, с. 79]), а й негативно вплинути на права і свободи громадян, стан правопорядку, порушити соціальний мир у державі, загрожувати самому її існуванню, дослідження права на страйк набуває високої актуальності.

Загальноновизнано, що страйк як соціальне явище є формою економічної і соціальної боротьби яка полягає у колективному відмовленні працівників від виконання трудових обов'язків з одночасним висуненням до роботодавця або до уряду відповідних вимог [7, с. 1399]. Страйк, на відміну від примирних процедур з вирішення соціального конфлікту, є ультимативною формою впливу, тиску працюючих громадян на роботодавця (державу) з метою захисту соціально-економічних інтересів та

задоволення висунутих вимог [8, с. 211]. В цьому зв'язку, закон визначає страйк як крайній (надзвичайний) засіб вирішення соціального конфлікту [3], який справляє потужний соціально-психологічний вплив на свідомість людини і суспільства, їх існування і розвиток і, зокрема, на правопорядок. Тому, право на страйк може бути реалізоване виключно за умов вичерпання всіх можливостей не заборонених законодавством для врегулювання соціального конфлікту. Характерною особливістю права на страйк є спосіб його реалізації — добровільно, колективно, шляхом невиконання громадянами своїх трудових обов'язків (правовий аспект страйку), що є специфічною формою соціального тиску на роботодавця, державу та може нести несприятливі економічні і соціальні наслідки як для суб'єктів права на страйк, так і інших осіб, суспільства і держави. В зв'язку з цим, закон визначає умови за яких проведення страйку забороняється — «якщо припинення роботи створює загрозу життю і здоров'ю людей, докільню або перешкоджає запобіганню стихійному лиху, аваріям, катастрофам, епідеміям та епізоотіям чи ліквідації їх наслідків», тощо [3]. Тобто, застосування страйку як потужного засобу захисту інтересів окремої категорії громадян та потенційного джерела соціальної небезпеки, має бути обмежене життєво важливими правами та інтересами інших громадян, інтересами суспільства в цілому. Н. Б. Болотіна зазначала, що в Україні діє близько 20 законів, які забороняють проведення страйків [9, с. 824]. Зокрема, вчена звернула увагу на позицію Ради Європи відповідно до якої «немає потреби встановлювати повну юридичну рівність між правом на страйк і правом на локаут», пріоритет належить найманим працівникам і страйку як крайній формі захисту соціально-економічних інтересів. Регламентація страйків не зводиться до прямих заборон та придушення, а є досить гнучкою. В багатьох країнах страйки розцінювались як кримінальний акт та були заборонені до середини ХХ ст. На сьогодні право на страйк визнане світовим співтовариством [10], ґрунтується на принципах «свободи мирних зборів і асоціації» [5, с. 139], є одним із основних прав людини і перебуває під захистом міжнародних контролюючих органів [9, с. 829]. Зокрема,

право на страйк визнане більшістю економічно і соціально розвиненими, демократичними державами, зокрема: на конституційному рівні (Франція, Іспанія, Швеція), або виводиться з конституційного права на асоціацію (ФРН, Канада, Швейцарія), або спеціально закріплене у законодавстві (Фінляндія, Норвегія), чи ґрунтується на міжнародному акті (Нідерланди) [9, с. 827]. Одним із основних регіональних міжнародно-правових документів яким конкретно визначено право на страйк є Європейська соціальна хартія (переглянута), ратифікована Україною 14 вересня 2006 року [11].

Історично форма виявлення страйку змінювалась від стихійного, спонтанного — повстання, бунту [8, с. 9] (що інколи відбувалось і в новітній час [12]) — до організованого, цивілізованого, що відповідало історичним умовам та рівню розвитку суспільства [13, с. 167—182]. Зародження, становлення і розвиток права на страйк відбувалось в процесі розвитку страйкового руху, що було характерним для більшості країн Європи. Так, Г. Берман вказував на те, що вже в XII — на початку XIII ст. в Європі, з метою збереження і розширення сприятливих умов праці та задоволення колективних вимог до пана, селяни могли епізодично вдаватися до бунтів, застосування страйків [14, с. 306]. В той же час в містах страйки вважались тяжкими злочинами. На те, що страйк був руйнівним засобом в руках найманих працівників, застосування якого створювало загрозу соціальному порядку, вказує санкціонована кримінальним правом заборона страйків яка діяла в країнах Європи практично з XII ст. [14, с. 366] до середини XIX ст. [15, с. 350]. А. П. Мартиненко звернув увагу на боротьбу пригніченого народу Нідерландів проти експлуатації та вирішення економічних вимог шляхом застосування «сильного соціального протесту», в період Нідерландської буржуазної революції XVI століття. В цей період сформувалась ідея щодо «колективного права народу на захист від насилля влади на підставі договору» [16, с. 11—15]. Занепад промисловості в Європі в період Реформації, посилення експлуатації та падіння рівня життя спричинили соціально-політичні рухи, бунти і страйки ремісників, спрямовані проти феодалізму та носили стихійний характер, постійно

загрожували стабільності і соціальному миру у суспільстві [17, с. 162]. Разом із тим, до виникнення в країнах Європи в кінці XVIII століття крупних промислових підприємств можливості об'єднання працівників для організованого опору проти експлуатації у формі страйків були обмежені умовами їх життя і праці [13, с. 92]. Найбільш показовим є процес становлення і розвитку права на страйк в Англії. Так, М. Бер звернув увагу на те, що санкціоновані державою заборони, не вирішували спірних питань в сфері суспільної праці і зайнятості громадян, але й не перешкоджали поєднанню політичних і економічних засад в організації працівників і розвитку соціального і політичного робітничого руху як форм колективного захисту прав та соціально-економічних інтересів громадян. Зокрема, закон 1769 р. який забороняв «машинні бунти», фактично спрямовані проти масового скорочення робітників, мав репресивний характер і не вирішував проблем працевлаштування звільнених громадян та зростаючого безробіття [18, с. 55–101]. Тому «бунти проти машин» в 1811 році перетворились на масовий рух луддитів, були найбільш гострою і руйнівною формою страйків та змусили англійський парламент скасувати середньовічні закони які, зокрема, забороняли страйки. Але у 1812 році було повторно введено страту за знищення машин [8, с. 9]. Внаслідок подальшого зростання акцій масового соціального протесту проти експлуатації, закони які забороняли робітничі союзи та організацію страйків були скасовані в 1824 році, чим було знято штучні законодавчі перепони на шляху розвитку робітничих професійних організацій та застосування колективних форм захисту прав та інтересів. Престон Вільям Слоссон звернув увагу на великий серпневий страйк 1842 р. в Англії, який розпочався як простий протест проти зниження рівня заробітної плати але був використаний чартистами в політичних цілях [19, с. 44, 46]. В зв'язку з неефективністю репресивного законодавства та невпинним зростанням соціальної напруженості в суспільстві, держава змиралась з появою профспілок, основним завданням яких була організація найманих працівників у боротьбі за вигідніші умови трудового договору та захист інтересів окремого працівника спільними силами більш-менш чисельної профспілки.

Страйк розглядався як крайня погроза, яка примушувала роботодавця задовольняти висунуті до нього вимоги [13, с. 171]. В цьому контексті, варта уваги позиція Імператора Вільгельма II схильного до побудови соціальної держави, який у 1889 р. підтримував страйкуючих гірників Германії та рекомендував уряду законодавчо узгодити спірні питання праці і захисту інтересів працівників їх представниками з метою збереження соціального миру. Натомість, канцлер Германії О. Бісмарк не погоджувався з такою позицією і вважав, що політики використовують страйкову боротьбу для задоволення суто політичних інтересів та розглядав страйки як чинник безпорядків, порушення соціального миру [20, с. 51–59, 67, 77]. В кінці XIX – на початку XX століть суттєво зросла чисельність, організаційна, соціальна і економічна сила англійських тред-юніонів, про що свідчили організовані ними грандіозні страйки. Зокрема, у 1890 р. спалахнув загальний страйк залізничників, внаслідок якого зупинився рух по всій залізниці, який через десятиліття повторився. Страйк, організований «Об'єднаною спілкою машинобудівних робітників» у 1897 р., в якому протилежною стороною виступила федерація підприємців машинобудівного виробництва, тривав майже рік, а страйк за участю біля 100 тис гірників у 1898 р. тривав біля п'яти місяців [21, с. 314–319]. Серед багаточисельних страйків у Франції особливе значення мав масштабний страйк гірників [21, с. 333]. Загальний страйк «ткачів» Германії у 1903 р. та масштабний загальний страйк шахтарів Рурського басейну (сотні тисяч учасників) обернулись великими збитками для сторін, що змусило Уряд Пруссії виступити посередником у їх вирішенні та ініціювати ухвалення парламентом законів які дещо обмежили свавілля вуглепромислових синдикатів. Шарль Сеньобос висловив думку про те, що політичні діячі використовували страйковий рух у власних політичних цілях [21, с. 455–458]. В Голландії страйки залізничних і докових робітників набували резонансного характеру і поширились у 1903 р. на інші підприємства, що вказує на тенденцію набуття ними загального характеру [21, с. 341]. Таким чином, тривале нехтування державою проблемами законодавчого визнання і забезпечення права на страйк було однією із осно-

вних причин виникнення потужних колективних форм стихійного захисту інтересів громадян, що загрожувало стабільності і соціальному миру не тільки у сфері праці, а й у суспільстві в цілому. Разом із тим, застосування організованих профспілками страйків наприкінці XIX – початку XX ст. сприяло розвитку процесу законодавчого упорядкування суспільних відносин, спонукало уряди до здійснення соціальних реформ, а власників (роботодавців) і державу до вжиття заходів спрямованих на поліпшення умов праці [8, с. 210].

Таким чином, право на страйк: зародилось у ранньому середньовіччі в боротьбі селян проти соціальної нерівності як засіб опору свавіллю феодалів; визріло у взаємозв'язку з іншими правами і свободами які визначали межі втручання держави у сфери громадянського суспільства – в період буржуазних революцій XVI–XVIII ст., в основному сформувалось в процесі формування крупного капіталістичного виробництва (індустріалізації) яке створило умови для об'єднання трудящих в організації з метою колективного захисту своїх життєво важливих інтересів; утвердилось під тиском інститутів громадянського суспільства на владу як гарантія права на працю завдяки впровадженню у життя прогресивних ідей соціального реформування суспільства на межі XX ст. та було остаточно визнане, в колі основних прав людини які здійснюються колективно, в період після Другої світової війни [22, с. 452]. Внаслідок достатньо тривалого застосування страйку як звичайного (стихійного) засобу опору свавіллю роботодавця (держави, як головного роботодавця) в умовах несвободи і нерівності, право на страйк як природне втілення свободи (можливостей) людини в обранні правомірних способів захисту своїх інтересів, поступово сформувалось і утвердилось як правовий інститут та у своєму зародженні, виникненні, формуванні і розвитку, пройшло шлях від повної заборони під загрозою покарання (смертної кари), до визнання і закріплення на рівні конституцій соціально і економічно розвинених демократичних країн і міжнародно-правових документів та набуло значення основоположного права людини.

Висновки. Таким чином, право на страйк – це певні юридичні можливості у використанні активної форми солідарного колективного захисту соціально-економічних інтересів найбільш свідомими, соціально і економічно активними громадянами в умовах невтручання держави та інших осіб, шляхом тимчасового, добровільного колективного невиконання своїх трудових обов’язків та одночасного висунення вимог соціально-економічного характеру до роботодавця і місцевих чи центральних органів влади. Аналіз умов зародження, становлення, історичного розвитку і практики застосування права на страйк, його ролі та специфічного впливу на людину суспільство і державу, позицій вчених, вказує на те, що право на страйк: 1) виникло як соціальний протест проти економічної нерівності у ключовій сфері суспільної діяльності – сфері суспільної праці; 2) визріло природно в процесі історичного розвитку суспільства з метою захисту свободи праці – основи забезпечення життєвих потреб і засобів існування людини; 3) обумовлене соціальною природою суспільної праці, договірною природою трудового найму та єдністю індивідуальних і колективних інтересів осіб; 4) будучи протестним за природою, впливає із свободи праці та є результатом еволюції, політичного за характером права на колективний опір у організовану, ультимативну, правову форму соціально-економічного протесту працюючих громадян; 5) здобуте та об’єктивно обумовлене тривалою соціально-економічною боротьбою громадян за свої права та інтереси; 6) трансформувалось в процесі тривалого застосування громадянами стихійних, неорганізованих, звичайних колективних форм захисту соціально-економічних інтересів у засновані на праві організовані форми; 7) як колективне право, сформувалось внаслідок тривалого становлення і кристалізації колективних інтересів шляхом інтеграції індивідуальних інтересів осіб організованих у колектив для спільної праці; 8) є наслідком діалектичного поєднання права на організацію, на асоціацію, на опір та на свободу мирних зібрань, що забезпечило надійні соціальні та організаційно-правові засади колективного захисту інтересів; 9) сти-

мулювало соціальні реформи та законодавче упорядкування суспільних відносин; 10) виступає гарантією основних прав людини які забезпечують задоволення життєво необхідних для існування потреб та інтересів; 11) спрямоване на захист економічних і соціальних інтересів найбільш свідомих, економічно і соціально активних громадян які реалізували право на працю та право на вирішення соціальних конфліктів; 12) об'єктивно зумовлене досягнутим рівнем розвитку суспільства; 13) визнане на конституційному та міжнародному рівні; 14) в умовах глобалізації світової економіки, інтенсифікації міждержавних відносин, кооперації в сфері суспільної праці, набуло наднаціонального характеру; 15) може обмежуватись державою лише виключно в інтересах збереження життя і здоров'я людей, забезпечення національної або громадської безпеки, запобігання заворушенням та захисту прав і свобод інших осіб і, таким чином, в процесі еволюції набуло статусу основоположного права людини.

Список використаних джерел:

1. Філософія права і загальна теорія права № 1/2012. Науковий журнал. «Право України». 2012 р.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р., № 254/96-ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 р., № 137/98-ВР. Відом. Верховн. Ради України. 1998. № 34. Ст. 227.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень статті 2, абзацу 4 частини 1 статті 3 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 24.12.2009 р. № 35-рп/2009. Вісн. Конституц. Суду України. 2010. № 1. Ст. 71.
5. Права человека. Основные международные документы: Сб. документов. Москва. Междунар. отношения, 1989. 160 с.
6. Філософський словник соціальних термінів. Видання третє, доповнене. Харків. «Р. И. Ф.», 2005. 672с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доповн. та СД) / Уклад. і гол. Ред. В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь. ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

8. Дараганова Н. В. Трудові спори: навч. посібник Н. В. Дараганова. Київ. Алерта, 2012. 272 с.
9. Болотіна Н. Б. Трудове право України. Підручник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ. «Знання», 2008. 860 с.
10. Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148) від 19.10.73р. URL: // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
11. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14 вересня 2006 р., № 137-V. Відом. Верхов. Ради України. 2006. № 43. Ст. 418.
12. В. А. Козлов. Неизвестный СССР. Противостояние народа и власти 1953–1985 гг. Москва. Олмапресс. 2006. 448 с.
13. Туган – Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний. Київ. «Наукова думка», 1994. 264 с.
14. Г. Берман. Западная традиция права: эпоха формирования. Пер. с англ. 2-е изд. Москва. Изд-во МГУ. Издат-я группа ИНФА * М – НОРМА, 1998. 624 с.
15. Аннерс Э. История европейского права (пер. со швед.) / Ин-т Европы. Москва. Наука, 1996. 395 с.
16. Мартиненко О. П. Права народів у сучасному міжнародному праві. Київ. «Наукова думка», 1993. 164 с.
17. Новая история. Профессор А. Трачевский. Том I. 1500–1750 г. г. Второе исправленное и дополненное издание. С. Петербург. 1900. 700 с.
18. М. Бер. История социализма в Англии. Перевод с немецкого М. Е. Ландау с предисловием Ф. А. Ротштейна. Государственное издательство. Москва. Петроград. 1923. 295 с.
19. Престон Вильям Слоссон. Чартистское движение и причины его упадка. Перевод с английского М. Е. Ландау. Издание Т-ва «Мир». Москва. Арбат. 1923. 168 с.
20. Отто Бисмарк. Вильгельм II. Воспоминания и мысли. Перевод с нем. А. Н. Красика с предисл. М. Павловича. Государственное издательство. Москва – Петроград. 1923. 176 с.
21. Шарль Сеньобос. Политическая история современной Европы. Эволюция партий и политических форм. С приложением очерка В. А. Поссе «Европа наших дней» (1897–1908) и русской библиографии. Четв. иллюстрир., исправл. и доп. издание. Пер. с фр. Под ред. В. А. Поссе. Том II. Санкт – Петербург. 1908. 604 с.
22. Загальна теорія держави і права. Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків. Право. 2010. 584 с.

References:

1. Filosofiia prava i zahalna teoriia prava № 1/2012. (2012). *Naukovyi zhurnal. «Pravo Ukrainy»*. [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.07.1996, № 254/96-VR. (1996). *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*. № 30. art. 141 [in Ukrainian].
3. Pro poriadok vyrishennia kolektyvnykh trudovykh sporiv (konfliktiv). Zakon Ukrainy vid 03.03.1998 . № 137/98-VR. (1998). *Vidom. Verkhovn. Rady Ukrainy*. № 34. art. 227 [in Ukrainian].
4. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen art. 2. Zakonu Ukrainy «Pro poriadok vyrishennia kolektyvnykh trudovykh sporiv (konfliktiv)» vid 24.12.2009. № 35. (2010). *Visn. Konstyt. Sudu Ukrainy*. № 1. art. 71.[in Ukrainian].
5. Prava cheloveka. Osnovnyie mejdunarodnyie dokumenty. (1989). Moskva. Mejdunar. Otnosheniya. [in Russian].
6. Filosofskiy slovnyk sotsialnykh terminiv. (2005). Vydannia tretie, dopovnene. Kharkiv. «R. Y. F.». [in Ukrainian].
7. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. V. T. Busel. (Ed.). (2007). Kyiv. Irpin. VTF «Perun» [in Ukrainian].
8. Darahanova N. V. (2012). Trudovi spory. Kyiv. Alerta. [in Ukrainian].
9. Bolotina N. B. (2008). Trudove pravo Ukrainy. Kyiv. «Znannia». [in Ukrainian].
10. Mizhnarodnyi Pakt pro ekonomichni, sotsialni ta kulturni prava ratyfikovanyi Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR № 2148-VIII (2148) vid 19.10.1973. URL: // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042. [in Ukrainian].
11. Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi sotsialnoi khartii (perehlianutoi). (2006). Zakon Ukrainy vid 14.09.2006. № 137-V. *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*. № 43. art. 418. [in Ukrainian].
12. Kozlov V. A. (2006). Neizvestnyiy SSSR. Protivostoyanie naroda i vlasti 1953—1985 gg. Moskva. Olmapress. [in Russian].
13. Tuhan — Baranovskyi M. I. (1994). Politychna ekonomiiia. Kurs populiarnyi. Kyiv. «Naukova dumka» [in Ukrainian].
14. G. Berman. (1998). Zapadnaya traditsiya prava: epoha formirovaniya. Moskva. Izd-vo MGU. Izdat-ya gruppa INFA * M — NORMA [in Russian].
15. Anners E. (1996). Istoriya evropeyskogo prava. In-t Evropyi. Moskva. Nauka [in Russian].
16. Martynenko O. P. (1993). Prava narodiv u suchasnomu mizhnarodnomu pravi. Kyiv. «Naukova dumka» [in Ukrainian].
17. Novaya istoriya. Professor A. Trachevskiy. (1900). Vol. 1, 1500—1750 g. g. S. Peterburg. [in Russian].
18. M. Ber. (1923). Istoriya sotsializma v Anglii. M. E. Landau (Transl.) Gosudarstvennoe izdatelstvo. Moskva. Petrograd.[in Russian].

19. Preston Vilyam Slosson. (1923). SHartistskoe dvijenie i prichiny ego upadka. M. E. Landau (Transl.). Izdanie T-va «Mir». Moskva. Arbat. [in Russian].
20. Otto Bismark. Vilgelm II. (1923). Vospominaniya i myisli. A. N. Krasik (Transl.). Gosudarstvennoe izdatelstvo. Moskva – Petrograd. [in Russian].
21. SHarl Senobos. (1908). Politicheskaya istoriya sovremennoy Evropyi. Evolyutsiya partiy i politicheskikh form. S prilojeniem ocherka V. A. Posse «Evropa nashih dnei» (1897–1908) i russkoy bibliografii. V. A. Posse (Ed.) Tom II. Sankt – Peterburg..[in Russian].
22. Zahalna teoriia derzhavy i prava. M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko (Eds.). (2010), Kharkiv. Pravo. [in Ukrainian].

Ришняк М. А.

Право на забастовку как основополагающее право человека

***Аннотация.** В статье исследована взаимосвязь конфликтности, социальных конфликтов и их крайней формы – забастовки с правами и интересами человека, состоянием и развитием общества, государства. Выяснено характер распространения конфликтов, особенности их двоякого влияния на общество – с одной стороны, содействие его положительным изменениям и развитию, а с другой, негативного воздействия на основы жизнедеятельности социума, провоцирование деструктивных изменений, дестабилизации.*

Рассмотрены забастовки как наиболее острую, крайнюю форму социальных конфликтов, которые представляют наибольшую социальную опасность правам и свободам человека, существованию общества и государства. Выяснено его роль и значение для существования и развития человека и общества, место в кругу основных прав человека.

***Ключевые слова:** забастовка, право на забастовку, социум, социальная борьба, интересы, потребности, социальные конфликты, конфликтность, конфликтное взаимодействие, социальная опасность, дестабилизация, правопорядок, основополагающие права человека.*

Ryshniak M. A.

The right to strike as a fundamental human right

***Summary.** The article explores the relationship of conflict, social conflicts and their extreme forms – strikes with the rights and interests of the person, the state and development of society, the state. The nature of the spread of conflicts, the particularities of their twofold influence on society – on the one hand, the*

promotion of its positive changes and development, and on the other, the negative impact on the foundations of society, provoking destructive changes, destabilization.

The analysis of legislation, international documents defining the right to strike and regulating the procedure for its implementation, investigates the position of scientists regarding the understanding of the strike as a social phenomenon and the possibilities of its application by exercising the right to strike in the manner prescribed by law. The social conditions and principles of the origin, formation and development of the right to strike in the context of historical development of society and the state are investigated. The characteristic features of the right to strike are revealed.

The regulation of strikes is not limited to direct prohibitions and suppression, but rather flexible. In many countries strikes were perceived as criminal acts and were banned until the mid-twentieth century. Today, the right to strike is recognized by the international community, is based on the principles of «freedom of peaceful assembly and association», is one of the fundamental human rights and is protected by international control bodies.

An analysis of the conditions of birth, formation, historical development and the practice of applying the right to strike, its role and specific influence on society and the state, the positions of scientists, points out that the right to strike: 1) arose as a social protest against economic inequalities in the field of social labor; 2) matured naturally in the process of historical development of society in order to protect the freedom of work. 3) due to the social nature of social labor, the contractual nature of employment and the unity of individual and collective interests of individuals; 4) follows from the freedom of work and is the result of the evolution, the political nature of the right to collective resistance in the legal form of socio-economic protest of working citizens; 5) due to the long socio-economic struggle of citizens for their rights and interests; 6) was transformed in the course of the application by citizens of elemental, unorganized, ordinary collective forms of protection of socio-economic interests; 7) as a collective right, formed as a result of the integration of the individual interests of individuals organized into collective for collective labor; 8) is the result of the dialectic combination of the right to organize, association, resistance and freedom of peaceful gatherings, which 9) stimulated social reforms and legislative regulation of social relations; 10) acts as a guarantee of basic human rights that ensure the satisfaction of vital needs and interests for existence; 11) aimed at protecting the economic and social interests of the most socially active citizens who realized the right to work;

12) objectively conditioned by the level of development of society; 13) recognized at the constitutional and international level; 14) in the conditions of globalization of the world economy, the intensification of interstate relations, cooperation in the field of social labor, has become supranational; 15) may be restricted by the state solely in the interests of preserving the life and health of people, ensuring national or public security, preventing disturbances and protecting the rights and freedoms of citizens.

Key words: *strike, right to strike, social, social struggle, interests, needs, social conflicts, conflict, conflict interaction, social danger, destabilization, rule of law, fundamental human rights*